

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรีครั้งนี้ สรุปผล อภิปราย และได้ข้อเสนอแนะผลการวิจัย ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. วิธีดำเนินการวิจัย
3. สรุปผลการวิจัย
4. การอภิปรายผล
5. ข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อบทบาทของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ในเขตตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อบทบาทของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ในเขตตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 การกำหนดประชากร

ประชากรที่เป็นเป้าหมายการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่รอบวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ในเขตตำบลจันทนิมิต จำนวน 400 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายปิด (Close - Ended) และเลือกตอบ (Check - List) เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายเปิด (Close - Ended) และเลือกตอบ (Check -List)

เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายปิด (Close - Ended) และเลือกตอบ (Check - List) เกี่ยวกับการรับรู้บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ทั้งหมด 3 ระดับ 15 ข้อ ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมทางศาสนา 7 ข้อ
2. การจัดการเรียนการสอน 7 ข้อ
3. การจัดกิจกรรมต่างๆในวัด 3 ข้อ

ข้อคำถามดังกล่าวเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางการเรียนการสอน กิจกรรมทางสังคมอื่นๆ นั้น ได้กำหนดเนื้อหาตามบทบาทที่วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ได้ทำกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ที่เป็นจริง

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายปิด (Close - Ended) และเลือกตอบ (Check - List) ความคาดหวังบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ทั้งหมด 3 ระดับ 15 ข้อ ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมทางศาสนา 7 ข้อ
2. การจัดการเรียนการสอน 7 ข้อ
3. การจัดกิจกรรมต่างๆในวัด 3 ข้อ

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายเปิด (Open - Ended) เกี่ยวกับบทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1.3.1 ผู้วิจัยนำหนังสือจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ถึงนายกเทศมนตรีเมืองจันทนิมิต เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

1.3.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม 2555 - มกราคม 2556

1.3.3 หลังจากนั้นผู้วิจัยจะดำเนินการคัดเลือกแบบสอบถามเฉพาะที่ตอบครบถ้วนสมบูรณ์ และนำไปดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.4.1 การวิเคราะห์ตัวแปรส่วนบุคคลและตัวแปรกำหนด (ตัวแปรต้น) จะใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา คือนำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) คำนวณเป็นค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางความเรียง

1.4.2 การวิเคราะห์ตัวแปรตามจะใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนา โดยนำเสนอในรูปแบบของค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้เป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับการวัดระดับความต้องการของผู้ตอบแบบสอบถาม สร้างขึ้นตามลักษณะการสร้างแบบวัดทัศนคติที่เรียกว่า (Likert Scale) โดยมีตัวเลือกตอบแบบ 4 ระดับ โดยในแต่ละระดับกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

เกณฑ์การให้คะแนนความต้องการ	ระดับคะแนน
ระดับมาก	4
ระดับปานกลาง	3
ระดับน้อย	2
ระดับไม่ทราบ/ไม่คาดหวัง	1

ในการตีความช่วงค่าเฉลี่ยจะแบ่งคะแนนออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

คะแนนระหว่าง 3.25 - 4.00 แสดงว่า มีบทบาทและความคาดหวังมาก

คะแนนระหว่าง 2.50 - 3.24 แสดงว่า มีบทบาทและความคาดหวังปานกลาง

คะแนนระหว่าง 1.75 - 2.49 แสดงว่า มีบทบาทและความคาดหวังน้อย

คะแนนระหว่าง 1.00 - 1.74 แสดงว่า ไม่ทราบและไม่คาดหวัง

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 การสัมภาษณ์ วิธีการสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในรูปแบบต่างๆ คือ

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-dept Interview) เป็นการใช้แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ (Key-Informants) คือ

- 2.1.1 นายองอาจ บุญการี ประธานชมรมนักประวัติศาสตร์จังหวัดจันทบุรี
- 2.1.2 นายณัฐพัชร์ จันทเลิศลักษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
- 2.1.3 นายปริญญา เอกพานิช ไวยาวัจกรวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง)
- 2.1.4 นายอมร พวงทอง ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หมู่ 6 ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2.2 การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพในที่นี้ จะตรวจสอบข้อมูลโดยอาศัยเทคนิคต่างๆ คือ

- 2.2.1 การตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลายๆ ฝ่าย ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) กลุ่มผู้อาวุโสในชุมชน
- 2.2.2 การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารว่ามีความถูกต้อง มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยหรือไม่
- 2.3 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้การตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อนำมาอธิบายผลการศึกษจากการสำรวจ โดยแบบสอบถามดังที่ปรากฏในตารางผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรีครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ข้อค้นพบข้อที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนที่อยู่ในเขตวัด มีการรับรู้ถึงกิจกรรมของวัดไผ่ล้อมอยู่ในระดับปานกลางทั้งในภาพรวมและในรายด้านคือ ด้านกิจกรรมทางศาสนา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างในการรับรู้บทบาทของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) เราสามารถแยกกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตวัดว่ามีการรับรู้แตกต่างกันเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่รู้จักบทบาทของวัดมาก กลุ่มที่รู้หรือรู้จักบทบาทของวัดปานกลาง กลุ่มที่รู้หรือรู้จักบทบาทของวัดน้อย และยังมีกลุ่มที่ยังไม่รู้จักบทบาทของวัดเลย การที่แต่ละกลุ่มรับรู้หรือรู้จักบทบาทของวัดแตกต่างกัน เหตุผลส่วนใหญ่มักมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด หรือการประชาสัมพันธ์ของตัววัดเอง

ข้อค้นพบข้อที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถได้ว่า ประชาชนที่อยู่รอบวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) มีความคาดหวังจากการจัดกิจกรรมของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและในรายด้านคือ ด้านกิจกรรมทางศาสนา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างของความคาดหวังจากวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) เราสามารถแยกกลุ่มประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ว่ามีความคาดหวังแตกต่างกันเป็น 4 กลุ่ม คือกลุ่มที่มีความคาดหวังต่อบทบาทของวัดมาก กลุ่มที่มีความคาดหวังต่อบทบาทของวัดปานกลาง กลุ่มที่มีความคาดหวังต่อบทบาทของวัดน้อย และกลุ่มที่ไม่คาดหวังต่อบทบาทของวัดเลย การที่แต่ละกลุ่มมีความคาดหวังต่อบทบาทของวัดแตกต่างกัน เนื่องจากระดับการรับรู้หรือรู้จักบทบาทของวัดหรือไม่ มากน้อยเพียงใด รวมถึงการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดไผ่ล้อมแก่ชุมชนว่ามีประสิทธิภาพแค่ไหน

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าประชาชนในเขตวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) รับรู้บทบาทและความคาดหวังของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ในระดับปานกลางประชาชนในเขตวัดรู้จักกิจกรรมไม่สูงเหมือนในอดีต และความคาดหวังก็ไม่มากเหมือนในอดีต กล่าวคือในอดีตประชาชนชาวบ้านมีความผูกพันกับวัดสูงในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทำให้ประชาชนรับรู้บทบาทของวัดมาก เพราะมีความผูกพันมาก ความคาดหวังก็มาก ดังนั้นเมื่อมีความผูกพันมาก ความคาดหวังก็มาก แต่มาปัจจุบันการรับรู้และความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดมีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นพื้นที่สาธารณะก็เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลมากขึ้นหรือเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะตัวอย่างเช่น เรื่องของการจัดการเรียนการสอนในส่วนของพระก็ต้องมีการเสียค่าเล่าเรียน การจัดกิจกรรมต่างๆ จะเป็นการเน้นการหาเงินเข้าวัดและเป็นเรื่องของธุรกิจเป็นหลัก ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากในอดีตที่การเข้ามาทำบุญของประชาชนจะเข้ามาด้วยใจและร่วมแรงร่วมใจกันบูรณะและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ จึงไม่ค่อยมีเรื่องเงินมาเกี่ยวข้องมากนัก ส่วนปัจจุบันกิจกรรมที่ยังแสดงถึงการเป็นสาธารณะอยู่ จะดูได้จากกิจกรรมทางศาสนาที่ประชาชนยังคงมีส่วนร่วมในการทำบุญ แต่บางกิจกรรมก็เป็นกึ่งสาธารณะเพราะเป็นการหาเงินบริจาคเข้าวัดเพื่อนำไปใช้ในส่วนของค่าสาธารณูปโภคต่างๆ ภายในวัด การเก็บเงินค่าจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปเป็นค่าบำรุงการศึกษา การเก็บเงินค่าใช้พื้นที่และการยืมสิ่งของในวัดเพื่อนำไปจัดงานต่างๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตที่ประชาชนจะช่วยกันบริจาคเงินหรือสิ่งของเข้าวัดโดยไม่ต้องมีการประกาศขอเงินจากชาวบ้าน เพราะชาวบ้านจะรู้ว่าวัดขาดเหลืออะไรก็จะจัดหามาให้ แต่ปัจจุบันจะขอรับเงินบริจาคของ

ชาวบ้านเพื่อนำไปซื้อสิ่งของต่างๆ เข้าวัดหรือขอรับเงินบริจาคเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างในวัดและนำไปใช้ประโยชน์ในการหาเงินเข้าวัดต่อ กล่าวคือปัจจุบันวัดจะจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการหาเงินเข้าวัดเป็นหลักและจะนำเงินต่างๆ ที่ได้ไปบริหารจัดการกันภายในวัดเอง

ผลการศึกษาของภาคินพนธ์นี้ จึงชี้ให้เห็นว่าวัดไผ่ล้อมฯ ในฐานะพื้นที่สาธารณะมีบทบาทลดลงตามลำดับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันตามที่เราสะท้อนจากผลการศึกษาที่ว่าประชาชนรับรู้และคาดหวังหวังบทบาทเกี่ยวกับกิจกรรมของวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ในปัจจุบันเพียงระดับปานกลาง ดังนั้นผลการศึกษาก็ไม่สอดคล้องกับพัฒนาการของวัดหรือศาสนาในประเทศตะวันตกตามแนวคิดของฮาเบอร์มาสที่วิเคราะห์ให้เห็นว่าก่อนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่บทบาทของวัดในโลกตะวันตกเป็นเสมือนกลไกของรัฐ แต่หลังจากที่เกิดกระบวนการแยกศาสนาออกจากรัฐก็พบว่าชุมชนวัดหรือศาสนาได้พัฒนามาเป็นองค์กรประชาสังคมและมีบทบาทเป็นพื้นที่สาธารณะมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เราพบว่าประชาชนที่อยู่ในเขตวัด โดยภาพรวมมีการรู้จักและรับรู้บทบาทของวัดอยู่ในระดับปานกลาง ในการที่จะทำให้ประชาชนดังกล่าวรู้จักบทบาทของวัดมากขึ้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) เป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานและเป็นวัดที่ 2 ของอำเภอเมืองจันทบุรี ดังนั้นจึงเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยรอบและใกล้เคียงเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ได้ลดบทบาทลงด้วยเหตุผลใดก็ตาม ทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันรับรู้และรู้จักบทบาทของวัดได้ไม่มากเท่าที่ควร ทั้งๆที่วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) มีพื้นที่ไม่มาก อย่างหนึ่งอาจเนื่องมาจากการที่มีผู้ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ที่มากขึ้น การรับรู้และรู้จักบทบาทของวัดจึงมีน้อย รวมถึงวัดมีการประชาสัมพันธ์ที่น้อย ผู้ที่อยู่อาศัยจึงไม่รู้จักและไม่สามารรับรู้ได้ว่าวัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) มีการจัดกิจกรรมใดบ้าง ชาวบ้านจะรู้ได้จากการบอกเล่ากันเองของชาวบ้านและการรับรู้เองจากการเข้าไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญ สิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชาชนรอบวัดไผ่ล้อมรับรู้และรู้จักบทบาทของวัดไผ่ล้อมมากขึ้นจะต้องเริ่มจาก

1.1 การประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ด้วยการใช้รถประชาสัมพันธ์ การใช้เสียงตามสาย การเพิ่มการติดป้ายประกาศให้มากขึ้นโดยบอกถึงภารกิจกรมต่างๆ ในวัดทั้งกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรม

ทางสังคมอื่นๆ ให้ชาวบ้านได้รับรู้เป็นจุดๆ และทั่วถึงจะทำให้มีการบอกต่อและการเชิญชวนของชาวบ้านสู่ชาวบ้าน

1.2 การลงพื้นที่ของคณะสงฆ์และคณะกรรมการวัดเพื่อเป็นการเข้าถึงและเชิญชวนให้ประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของวัดไม่ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะเป็นกิจกรรมที่เล็กหรือใหญ่

1.3 การประชาสัมพันธ์ไม่ควรจะประชาสัมพันธ์ในชุมชนเขตวัดเพียงอย่างเดียว แต่การประชาสัมพันธ์จำเป็นต้องประชาสัมพันธ์นอกพื้นที่ให้รับรู้และรู้จักบทบาทของวัดด้วย เพื่อที่จะดึงคนที่อยู่ต่างถิ่นและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาช่วยกิจกรรมของวัดให้มากขึ้นและจะทำให้คนในพื้นที่รู้สึกอยากรับรู้และรู้จักบทบาทของวัดได้ลึกซึ้งมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชาชนอยากรู้จักในบทบาทของวัด การเปลี่ยนของวัดเองก็จำเป็นต้องมีเช่น การจัดงานต่างๆ ต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพิ่มสิ่งที่น่าสนใจให้ประชาชนเข้าไปในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ประชาชนอยากเข้ามาร่วมกิจกรรม สร้างสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่มีผิดศีลธรรมเข้ามาเพื่อให้เข้ากับสังคมความต้องการของปัจจุบัน หรือการย้อนยุคของวัฒนธรรมที่หายไปให้กลับคืนมา สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การลดความขัดแย้งภายในวัดไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดก็ตาม และสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันเพื่อสร้างแรงศรัทธาให้กับผู้ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมเห็นแล้วมีความเลื่อมใสในตัวบุคคล สิ่งนี้จะเป็นอย่างหนึ่งสิ่งที่สามารถทำให้ประชาชนอยากรู้จักและรับรู้อะไรก็ตามของวัดได้มากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งนี้

จากกระบวนการทำวิจัยและผลการศึกษาในภาคนิพนธ์ เรื่อง บทบาทของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนท้องถิ่น : วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง) ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

2.1 ควรมีการศึกษาบทบาทของวัดในปัจจุบันโดยอาศัยการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อสามารถวิเคราะห์ภาพรวมได้เป็นอย่างดี เช่น การสำรวจในระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือเป็นการสำรวจระดับประเทศ เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพในประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับบทบาทของวัดเพิ่มเติม เพื่อได้ภาพการวิเคราะห์ในลักษณะที่มรการต่อเนื่องจากอดีตมาสู่ปัจจุบันอันจะเป็นฐานในการกำหนดบทบาทของวัดที่ควรจะเป็นในอนาคต